

KOCSÁR MIKLÓS VOKÁLIS STÍLUSÁNAK JELLEMZŐ ELEMEI (1.)

A Kocsár-kézjegy

Szabolcsi Bence feledhetetlen Mozart-előadásain egy jellegzetes négyhangos képletre (*dó-re-fá-mi*) hívta fel figyelmünket, amely végigkísérte egész zeneszerzői pályáján a Hat bécsi szonatinától (C-dúr) az utolsó nagy szimfóniáig, ahol pl. a g-moll K 550 II. tételének elején áttört szerkesztéssel, a C-dúr K 551 IV. tételében pedig a főtéma fejmotívumaként jelenik meg. Ezt a gyakran felbukkanó dallammagot Szabolcsi Bence mozarti kézjegynek nevezte.

A MOZARTI KÉZJEGY

1. kottapélda

Ennek mintájára a Kocsár Miklós kórusaiban rendre visszatérő dallamcsírárt (*mi-fá-mi-szó-mi*) bátran nevezhetjük Kocsár-kézjegynek.

A KOCSÁR - KÉZJEGY

2. kottapélda

Abban is hasonlít a mozarti kézjegyre, hogy többféle ritmussal és felrakással, olykor mixtúrás dúsitással variált alakban, sőt a darab szerkezetében többféle funkcióval szerepel. Mindkettő olyan alapképlet, amely kiválóan alkalmas mind a motivikus fejlesztésre, mind az imitációs feldolgozásra.

A Kocsár-kézjegy először a Nagy László versére komponált Liliom-dal elején az alt dallamában sejlik fel, de legfontosabb jellemzői hiánytalanul felismerhetők: a dallam fő hangjai (X jelöléssel) a szöveg hangsúlyait kiemelő deklamációból származik. A dallam centrális *e'* hangja és a nyugvópont kis *h* hangja közötti tiszta kvart a leggyakoribb párhuzamos szerkesztésben és a kvart-imitációkban fejlődik tovább. Jellemző, hogy lokriszi színezetű dallamosságát a basszus *mi* orgonaponthoz „pányvázza” (3. kottapélda).

1. *Liliom-dal* alt 1. – 5. ütem:

LILIAM-DAL

A. X X X X X X
Té - - len sir - tál te vé - kony li - li - om,

B. Tél

3. kottapélda

2. *Szerelem emléke* 6. – 12. ütem mindhárom szólamban előfordul, a későbbiekben oly jellemző felső kvart-imitációban (4. kottapélda):

SZERELEM EMLÉKE

6. - 12. ütem:

S. *cow motif*
vi - lá - gits bel - ső éj - szakánk - ba, mert

M. vi - lá - gits bel - ső éj - szakánk - - ba, vi - lá - gits belső

A. vi - lá - gits bel - ső éj - szakánk - ba,

S. szí - - - vünk meg - va - kult, be - bo - rult, el - va - duft,

Mez. éj - szakánk - ba, vi - lá - gits bel - ső éj - sza - kánk - ba,

A. vi - lá - gits bel - ső éj - sza - kánk - ba, mert szí - - vünk meg - va - (-kult)

3. kottapélda

majd a codában a 34. – 43. ütemben az A1 és S. szólamában. Itt a *c – g* kvint felső váltóhangjaiból alakul ki a dallam (5. kottapélda).

SZERELEM EMLÉKE

Andante

S. jaj, ra-gyogd, ra - gyogd be szi - vünk éj - sza -

M. ra-gyogd, ra - gyogd, ra-gyogd az éj - sza -

A. jaj, ra-gyogd, ra-gyogd, ragyogd, ragyogd ragyogd, ragyogd

S. ká - ját

Mez. kát, ra-gyogd, ra - gyogd, ra-gyogd éj - sza-ká - ját

A. éj - sza-ká - ját.

5. kottapélda

4. *Ó, havas erdő némasága* 1. – 6. ütem szoprán szólamában egy érdekes, tovább szűkített formájával találkozunk: a megszokott kis terc ambitus nagy szekundrá zsugorodik. (6. kottapélda) (Ilyen zsugorított alakban mutatkozik a *Tűzciterák* elején is.)

Ó, HAVAS ERDŐ NÉMASÁGA

1.- 6. ütem:

Sostenuto

S. Ó, ha-vas er - dő né - ma - sá - ga, szél - se jár - ja

A. Ó, ha-vas er - dő né - ma - sá - ga, szél - se jár - ja

6. kottapélda

- A 22.- 25. ütemet követően továbbfejlesztve tiszta kvart ambitusig (7. kottapélda):

Ó, HAVAS ERDŐ NÉMASÁGA

22-33. ütem:
Allegro vivace

S
M
A

p (*senza accenti*)
Po-reg a hó-por, gyen - ge-rep-tű szár - nya tol-la

pp (*senza accenti*)
Po-reg a hó-por, gyen - ge-rep-tű szár - nya tol-la két pi-ci sep-rű ta-ka - rit.

mf

7 *mp* (*senza accenti*) *cresc.* *mf*
Po-reg a hó-por, gyen - ge-rep-tű szár - nya tol - la két pi - ci sep-rű, szár - nya tol - la ta - ka - rit.

M
A

mp *mf*
két pi - ci sep-rű, hej, szár - nya tol - la két pi - ci sep-rű, szár - nya tol - la ta - ka - rit.

mp *mf*
po-reg a hó-por, csak po-reg a hó-por, csak ta-ka-rit.

7. kottapélda

4. A *Tűzciterák* M1 4. – 7. ütemében ismét nagy szekund terjedelemben zsugorítva halljuk először, de a 93. – 102. ütemben már nemcsak eredeti, kis terces formájában, hanem tercparhuzammal megerősödve, ismétlésekor pedig szűkmenetes imitációval fokozva tűnik fel ismét (8. kottapélda):

TŰZCITERÁK

93.-102. ütem:

Méz.
A
S
S

mp
skar - lát vő - rö - sen zűg - - - - - va,

mp
skar - lát vő - rö - sen zűg - - - - - va,

mf
szél ö - lén ki - tá - - - - - rul - va,

mf
szél ö - lén ki - tá - - - - - rul - va,

8. kottapélda

5. Tovább gazdagodik a *Csodafiú-szarvas* 82. – 89. ütem, S–B szűkmenetes imitációjában (9. kottapélda):

82.-89. ütem: CSODAFIÚ-SZARVAS

9. kottapélda

Ugyanakkor jelentős változás, hogy a főhangról először lép nagyobbat, s másodszor kisebbet, a csúcspont előtti fékezés, összpontosítás gesztusát érezzük a quasi rákfordításban.

6. A *Mégis mondom, Damion!* 9.-13.ütem S–A szólamában torzult tükörképével együtt hangzik (55. kottapélda):

(és a továbbiakban: a 77. – 97. ütem B., a 131.-134. ütem A+T)

MÉGIS MONDOM, DAMION!

9.-13. ütem:

* Az alt szólamában a tükörzés ambitusa k3-ről N2-ra zsugorodik. Az "elhangelés" egyik megjelenési formája.

10. kottapélda

A 77. – 97. ütemben a B. új imitációs szakaszt kezd (11. kottapélda), ennek témája ismét a Kocsár-kézjegy, a fejlesztés módja pedig a kvarttonként emelkedő ismétlés, előbb csak T4-tal magasabban csatlakozik a T. szólam, majd együtt emelkednek újabb kvartot:

MÉGIS MONDOM, DAMION!

77.-97. ütem:
Meno mosso

T.
 B.
 Föld szül - te fát, fá szül - te vi - rág - - ját,

T.
 B.
 Föld szül - te fát, fá szül - te vi - rág - - ját,

T.
 B.
 Vi - rág - ja szül - te Szent An - nát, Szent An - na szül - te
 Vi - rág - ja szül - te Szent An - nát, Szent An - na szül - te

T.
 B.
 Szűz Már - ját, Szűz Már - ja szül - te szent Fi át,
 Szűz Már - ját, Szűz Már - ja szül - te szent Fi át,

11. kottapélda

Végül kettős kvartpárhuzam szűkmenetes imitációjában minden szólam együtt ismételteti az öntőimádság ráolvasó szövegét hordozó dallamot (12. kottapélda):

MÉGIS MONDOM, DAMION!

100.-107. ütem:

Poco più mosso

S.-A.
 T.-B.
 Szent Fi - ad! tá - - voz - tas - son el a nya - va -
 Szent Fi - ad! tá - - voz - tas - son el a

S.
 B.
 lá - kat, a nya - va - lá - kat, a nya - va - lá - kat
 nya - va - lá - kat, a nya - va - lá - kat, a nya - va - lá - kat

12. kottapélda

7. A *Hegyet hágék* 79.-84. ütemében (13. kottapélda) az A és T ugyancsak szűkmenetes imitációban idézi dallamunkat.

HEGYET HÁGÉK

79.-84. ütem:

A - ki ez-tet el - mond - ja esz - te le - fek - ti - be,
 T. A - ki ez-tet el - mond - ja esz - te le - fek - ti -

S. Reg - gel fel - kel - ti - be, Tes - tye be - teg, lel - ke ké - szül
 T. be, Reg - gel fel - kel - ti - be, Tes - tye be - teg, lel - ke ké - szül

(13. kottapélda)

8. A *Szent Antal tüze* 89. 91. ütem: S.,A.,T. reális dúr kvart-szext mixtúrával dúsítja (14. kottapélda), az orgonapont már a Liliomdalban is kísérelője volt.

SZENT ANTAL TÜZE

89.-91. ütem:

Andante

S. - A. Úr - Jé - zus Krisz - tus - nak gyé - kény á - gya, kö - pár - ná - ja
 T. - B. Úr - Jé - zus Krisz - tus - nak á - gya,

14. kottapélda

Ritmikus variánsa T4-tal magasabban a 96.-98. ütemben (15. kottapélda):

SZENT ANTAL TÜZE

96. - 98. ütem:

Krisz - tus U - runk gyé - kény á - gya, kő - pár - ná - va - cso - rá - - - - - ja,

15. kottapélda

9. A *Keresztvetés*ben szinte minden jellemző elemet együtt találunk: a 11. – 14. ütemben a tenor hozza, majd 15. – 19. ütemben (*16. kottapélda*) kialakul a tenor és alt kis szext párhuzama, a 20. – 22. ütemben pedig kiteljesedik tenor - alt - szoprán tágszerkesztésű dúr szext mixtúrájában. Mindez a basszus cisz/desz orgonapontja felett.

11.-22. ütem

KERESZTIVETÉS

Poco allegretto

Ma el - jö - je - tek, ma el is men - je - tek, Ma el - men - je - tek, ma el is men - je - tek, Hol - nap mi - se - kor itt ee ír - je - tek, ee ír - je - tek,

16. kottapélda

További megjelenési formái: 77.-80. ütem (*17. kottapélda*) (dúr 6 reális mixtúrában + B. tágult tükrözés, 81.-84. ütem ugyanez T4-tal magasabban, végül 85.-89. ütem ugyanez „Amen” szöveggel.) Érdemes felfigyelnünk a B. ellenmozgására, és ezen belül a tonális biztonságot nyújtó funkciós szerepére.

KERESZTVETÉS

77. - 86. ütem:

S.
A.
T.
B.

Szei - szent Márgit pa - ran - csá - val, Szei - t I - lo - na a - szo - szony pe - cse - t - jé - vel,
Szei - szent Márgit pa - ran - csá - val, Szei - t I - lo - na a - szo - szony pe - cse - t - jé - vel,
A - men, A - men,

17. kottapélda

10. A *Missa in A – Gloria tétel*ének 149. – 158. ütemében kissé variált formáját találjuk: *mi-fá-mi-szó-mi(-fá-re-fá)-mi* (18. kottapélda). A menetet leginkább tonális mixtúráként jellemezhetjük, a tonális kötődés érzetét fokozza, hogy a legmélyebb szólam orgonapontja funkciós jelleggel, domináns-tonika lépéssel zár.

MISSA IN A - GLORIA

149. - 158. ütem:

S.
M.
A.

mi - se - re - re, mi - se - re - re
mi - se - re - re, mi - se - re - re
do - bus - re, sus - ci - pe de - pre - ca - ti - o - nem - nos - tram

18. kottapélda

Néha csak valóban egy kézvonásnyi helyet foglal, mégis fordulópont a darab menetében:

11. Szentivánéji út 14. – 16. ütem (19. kottapélda):

SZENTIVÁNÉJI ÚT

Poco con moto

The musical score for 'Szentivánéji út' is presented in two staves. The upper staff is for Soprano (S.) and the lower for Alto (A.). The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Poco con moto'. The Soprano part features a melodic line with a fermata over the first two measures. The Alto part has a more rhythmic accompaniment. The lyrics 'Né - ma jel - szó - ra hir - te - len' are written below the Alto staff.

19. kottapélda

máskor az egész tétel erre az egyetlen motívumra épül, mint a következő angol nyelvű darabban (20. kottapélda).

12. A Six Choruses – Snatch 4.-8. ütem A szólamában van az alapmotívum.

SIX CHORUSES - SNATCH

1. - 6. ütem:

Allegro ben ritmato

The musical score for 'Six Choruses - Snatch' is shown for the Alto part. The key signature has one flat (Bb) and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Allegro ben ritmato'. The lyrics 'Are you happy? It's the on-ly way to be, kid,' are written below the staff. The score shows a melodic line with a fermata over the first measure and a change in time signature to 3/4 in the second measure.

20. kottapélda

A Hálogo hasadj meg 80-97. ütemében (21. kottapélda) az egyik legjellemzőbb kibontását találjuk a Kocsár-névjegynek; megtaláljuk a kíséretében gyakran szereplő orgonapontot, a tükröződést (annak reális és „elhangolt” formáját együtt is), a kvart-párhuzamot és az ebből kifejlődő szextakkord-mixtúrát, s mindezt olyan fokozásba építve, amely három kvart-lépcsőn emelkedik a darab csúcspontjáig. És itt már nem is lényeges, hogy melyik elem honnan származik, hogy Debussy mixtúrái köszönnek-e vissza, hogy az „elhangolás” bartóki technikáját folytatja-e, hogy a kvart-emelkedőnek Kodály *Budavári Te Deum*ának kvart-tornya adja-e a mintát: mindezek immár Kocsár Miklós saját egységes énekes stílusának szerves részévé integrálódtak, s rá jellemzőek.

13. Hálog, hasadj meg

HÁLOG HASADJ MEG

801.-97. ütem:

S. - A.
T. - B.

Gyere ve - lem, gyere ve - lem a Jor - dán vi - zé - hez ott
Gyere ve - lem, gyere ve - lem

meg - mő - so - gat - lak, szá - m - ból szá - ma - zot - szent lé - leg - ze - tem - mel
szá - m - ból

meg - fül - lak. Va - la - mint az Ur - je - zus sze - me meg - tisz - tult, most e - zen
meg - fül - lak. Va - la - mint meg - tisz - tult, most e - zen

szem - is úgy meg - tisz - tul - jon
szem - is úgy meg - tisz - tul - jon

21. kottapélda

Válogatásunk nem a teljesség igényével készült, de úgy gondolom, elegendő bizonyítékát adja, hogy Kocsár Miklós énekes zenéjének magja a fenti „kézjegy”-dallam, amelynek legfontosabb tulajdonsága, hogy könnyen énekelhető, kiválóan alakítható és fejleszthető. Recitáló jellege a különböző formájú és nyelvű szövegek megzenésítésére egyaránt alkalmassá teszik, kettős csúcspontja a hiteles deklamáció segítője. Igen kis ambitusa az organikus fejlesztés lehetőségét adja, zártságát a kiinduló hangra visszaérkezés biztosítja. Az alaphang feletti kis szekund a fríg és lokriszi hangsorokkal rokonítja, különösen a gyakori felső kvart-imitációk kölcsönhatásában. A zenei építkezésben is fontos szerepet játszik: gyakran kezdődik vele új formai szakasz, és ezt tempó és karakterváltással tudatosítja a zeneszerző. Többször válik szekvenciás, imitációs fokozások kiindulópontjává. Párhuzamos és tükröző struktúrákban, elhangolt változatokban is jól felismerhető.

Bár példáinkat elsősorban a Nagy László költeményekre és népi imádságokra írott kórusművekből idéztük, bőséggel előfordulnak az utóbbi évtized latin nyelvű egyházzenei termésében is. A fenti gyakran visszatérő melodikus és harmóniai elemek annak a zenei nyelvnek részei, amelynek kimunkálásán szerzőnk évtizedeken át tudatosan dolgozott, s melynek eredményeként ma itthon és szerte a világban is az egyik legnépszerűbb, leggyakrabban énekelt kortárs zeneszerzővé vált.

Ordasi Péter